

ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN: 2651-3013

DOI Number:

Cilt: 1 Sayı: 1 Ağustos 2018

s.s. 187-202

Makalenin Geliş

Tarihi

08/08/2018

Makalenin

Kabul Tarihi

12/08/2018

Yayın Tarihi

21/08/2018

ŞÂRİHİN KÜTÜPHANESİNDEN: BOSNALI AHMED SÛDÎ'NİN GÜLİSTÂN ŞERHİNDE KULLANDIĞI KAYNAKLAR

Ozan YILMAZ¹

ÖZET

Türk şerh edebiyatının önemli isimlerinden Ahmed Sûdî, XVI. yüzyılda eser vermiş bir âlimdir. İyi bir medrese tahsilinin ardından ilmini ilerletmek için mesafe tanımadan yaptığı seyahatler, onu oldukça donanımlı bir şârih yapar. Şerh ettiği beyitlerdeki zorlukları halletmek için İran ve Arap şehirlerini dolaşmış, alanında isim yapmış hocalardan ders almış, böylece ulaşılmaz bir bilgi birikimine sahip olmuştur. Ahmed Sûdî'nin bu bilgi birikimini en iyi gösterdiği yer, hayatının son on yılında kaleme aldığı Divân-ı Hâfız, Gülistân ve Bostân şerhleridir. Bu şerhler onun Farsça metinlere nasıl yaklaştığını göstermekle kalmaz, tarih ve kültür araştırmalarında kullanılabilecek birçok bilgiyi de günümüze taşır. Ahmed Sûdî, her biri hacim bakımından birbirini aratmayacak şerhlerinde Türkçe, Arapça ve Farsça kaynaklar kullanmış, anlaşılması oldukça güç olan yerlerin üstesinden gelmesini bilmiştir. O, bir metne yaklaşırken sadece o metnin dilinde yazılmış kaynaklarla yetinmemiş, metnin çözümünde kendisine yardımcı olabilecek farklı kaynaklara ulaşmayı da başarmıştır. Bu anlayışla, Gülistân Şerhi'nde otuza yakın kaynak kullanmış, yorumlarını delillendirmek için konuya uygun kaynaklara göndermeler yapmıştır. Bu kaynaklar tarihten edebiyata, sözlükbilimden belâgate disiplinler arası bir çeşitlilik gösterir.

¹ Doç. Dr. Sakarya Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı A.B.D. oyilmaz@sakarya.edu.tr

Bu makale, 15.03.2018'de Saraybosna'da gerçekleştirilen "Ahmed Sudi Bosnevi: Life and Work" başlıklı sempozyumda sunulan bildirinin gözden geçirilerek genişletilmiş halidir.

Bu makalede Ahmed Sûdî'nin Gülistân Şerhi'nde kullandığı kaynaklar ele alınacaktır. Ahmed Sûdî'nin bu kaynaklara nasıl ulaştığı tartışılacak, sonra da onları niçin ve ne amaçla kullandığı, kaynakları değerlendirme yöntemi ve böylece şerhini nasıl zenginleştirdiği örnekleriyle ortaya konacaktır.

Anahtar kelimeler: Ahmed Sûdî, Şerh, Şerh Edebiyatı, Kaynakbilim

FROM THE LIBRARY OF COMMENTATOR: THE SOURCES USED BY AHMED SUDI BOSNEVI IN HIS GULISTAN COMMENTARY

ABSTRACT

Ahmed Sudi, one of the most important names in the Turkish Commentary literature is a scholar who had worked in the 16th century. The trips he made regardless of the distance in order to improve his knowledge after good madrasah education made him a well-equipped commentator. He travelled to Iran and Arab cities to solve the difficulties in the couplets he had quoted and learned lessons from the tutors who were famous in their field, thus obtaining knowledge that is difficult to reach. The place where Ahmed Sudi shows this knowledge best is in the commentaries on Divan of Hafez, Gulistan and Bustan which he wrote during the last ten years of his life. These commentaries do not only show how he approaches the Persian texts, but also brings many information that can be used in history and culture researches up to the present day. In his commentaries each of which is equally good in terms of volume, Turkish, Arabic and Persian sources were used that helped him overcome the sections that are difficult to understand. When he approached a text, not only that he was not content with the sources written in the language of the text but also succeeded in reaching out to different sources that could help him to fully analyze the text. With this understanding, he used nearly thirty sources in Gulistan commentary and referred to sources appropriate to the subject in order to prove his interpretations. These sources show a divergence from history to literary, lexicological and interdisciplinary sciences. In this article, the sources used by Ahmed Sudi in the Gulistan Commentary will be discussed, as well as how Ahmed Sudi reached them and how the methods of evaluation enriched the commentary.

Key words: Ahmed Sudi, Commentary, Commentary Literature, Bibliography

GİRİŞ

Kapalı ve herkesin kolayca anlayamayacağı manalar içeren bir metni açıklamak amacıyla yazılmış eserlere “şerh” adı verilir. Diller arası ya da dil içi yorum metinleri olan şerhler, hem tercüme hem de açıklama mahiyetindedir.

Türk Şerh Edebiyatı, Arap ve Fars klasiklerinin Türkçeye kazandırıldığı bu gibi birçok şerh barındırır (Yılmaz, 2007). Bu şerhlerden bazıları şerh adını taşısa bile daha çok tercüme özelliği gösterirken, bazıları ise adına yakışır şekilde etraflıca yorumların yapıldığı, geniş tartışmalar içeren ve doyurucu bilgilere sahip birer metin görünümündedir.

Bazı şerhler, akademik kitap ve makaleleri aratmayacak bir kaynak yoğunluğuna sahiptir. Bu metinler dikkatlice incelendiğinde, şârihlerin görüş bildirirken çeşitli kaynaklar kullandığı, yaptıkları yorumların isabetli olması için sağlam deliller getirdikleri görülür. Bu tür kaynak kullanımı her şerh metninde görülmez. Ancak her yazdığı şerhte ısrarla bu yöntemi uygulayan, yaptığı yorumlara kaynak gösteren, çeşitli göndermelerle okuyucuya daha fazla bilgi vermeyi amaçlayan müstesna bir şârih vardır: Bosnalı Sûdî.

XVI. yüzyıl Türk Şerh edebiyatının üretken şârihi Sûdî, Osmanlı Bosnası'nın Foça şehrindeki Çayniça kasabasına bağlı Sudiçi köyünde doğdu. Foça ve Saraybosna'da öğrenim gördü. Bir süre sonra İstanbul'a geldi. İlim öğrenmek adına birçok yer dolaştı, zamanının önemli hocalarından dersler aldı. Şerh çalışmalarıyla adından söz ettirdi (bkz. Yılmaz, 2012). h. 1008/m. 1599-1600 yılında İstanbul'da vefat etti (Açar, 2016).

Bosnalı Sûdî'nin meşhur üç şerhi, ömrünün son on yılında kaleme aldığı *Divan-ı Hâfız*, *Gülistân* ve *Bostân* şerhleridir. Bu şerhlerde ciddi miktarda edebî ve kültürel malzeme vardır. Sûdî geniş birikimini bu eserlerde göstermiş, ele aldığı eserlerdeki zorlukların üstesinden gelmeyi başarmıştır. Her üç şerhte de Türkçe, Arapça ve Farsça kaynaklara başvurmuştur. Bilhassa *Hâfız Divanı Şerhi*'nden sonra yazdığı *Gülistân Şerhi*, kaynaklarının yetkinliği ve şârihin olgun yaklaşımı bakımından ayrı bir yere sahiptir. *Gülistân Şerhi*, şârihin uzun bir araştırma döneminin ardından 3 Safer 1004/8 Ekim 1595 Pazar günü tamamlanmıştır (Yılmaz 2012: 305). Eserin müellif hattıyla yazılmış nüshası Beyazıt Devlet Kütüphanesi Veliyüddin Efendi 2693'te kayıtlıdır.

Gülistân Şerhi'ndeki kaynakların dağılımına bakıldığında, başta edebiyat olmak üzere sözlükbilim, belagat, tefsir, felsefe, tasavvuf ve tarih alanlarında kaynakların kullanıldığı görülür. Bu kaynaklar, şârihin hatırı sayılır bir kütüphaneye sahip olduğunu ya da dönemindeki kütüphanelerden çok iyi yararlandığını göstermektedir. Çünkü Osmanlı döneminde saraydan medreseye, külliyyeden mahalle aralarına kadar çok yaygın bir kütüphane dağılımı vardır; bilhassa II. Mehmet, II. Bayezid, I. Selim ve Kanuni

dönemindeki kütüphane faaliyetleri her türlü ihtiyacı karşılar niteliktedir (Erünsal, 2015: 95-158). Kanuni döneminde saray kütüphanelerinden daha çok medrese ve külliye kütüphanelerinin kurulmasına öncelik verilmiş, bu kütüphaneler çeşitli ilim dallarına ait kitaplarla desteklenmiştir. Yine Sûdî'nin şerh faaliyetlerini yoğun olarak yürüttüğü III. Murad ve III. Mehmed dönemleri, kitabın el üstünde tutulduğu dönemler olarak bilinmektedir (Anameriç, 2006: 61-62). Böylece Sûdî, muhtemel şahsî kütüphanesinin yanı sıra İstanbul'daki herhangi bir vakıf ve medrese kütüphanesine gidip şerh için kullandığı yazma eserleri temin etme imkânı bulmuştur. Nitekim *Gülistân Şerhi*'nde adı geçen kaynak eserlerin birçoğu, Osmanlı dönemindeki ilmi çalışmalarda sıkça görülen metinlerdir.

Gülistân Şerhi'nde kullanılan kaynaklar, konu alanlarına göre şu başlıklar altında sıralanabilir:

Âdâb:

Serhu Âdâbi's-Semerkandiyye: Kemâleddin Mesûd er-Rûmî'nin (ö. 1500), meşhur âlim Muhammed bin Eşref es-Semerkandî'nin (ö. 1303) *Risâletü's-Semerkandiyye fi-Âdâbi'l-Bahs* (ö. 1499) adlı eserine yazdığı şerhtir (Güney, 2010: 86-87). Sûdî "minnet" kelimesini açıklarken bu kaynaktan yararlanır.

Ma'lûm ola ki Mes'ûd-ı Rûmî'nin *Âdâb* bahsinde minnetin evveli *el-minnetü li-vâhibi'l- akldır*. Pes anda câri olan mebâhis ve münâkaşât bunda câridir ammâ tâlib-i tahsîl-i Fârsî olana münâsib ve mülâyim olmadığıçün terk olundu (Yılmaz, 2012: 2).

Ahlak:

Şir'atü'l-İslâm ilâ-Dâri's-Selâm: İmamzâde Buhârî'nin (ö. 1177), İslâm ilmihal ve ahlakına dair eseridir (Cici, 2000: 22, 210). Sûdî, süb' kelimesi hakkında bilgi verirken bu kaynağı kullanır:

Süb', sînin zammyla ve bânın sükûnuyla yediden bire derler. Sümn, sânin zammı ve mîmin sükûnuyla sekizden bire derler. Ve heft süb' tamâm-ı mushaftan kinâyettir. Zîrâ Haccâc-ı zâlim zamânında Kur'an'ı yedi eczâya taksîm eylediler, andan sonra bir dahı otuz eczâta. Pes nâsin yedi mushaf dedikleri ol yedi eczânın mecmû'undan ibârettir. *Şir'atü'l-İslâm*'da yazmıştır ki bir kimse Kur'an'ı bu yedi eczâ tertibi üzre okusa andan sonra du'â eylese Allâh emriyle du'â makbûl olur. Cum'a günü, evvelinden sûre-i En'am'a dek ve Sebt günü En'am'dan sûre-i Yûnus'a dek ve Ehad günü sûre-i Yûnus'tan sûre-i Tâhâ'ya ve İsneyn günü Tâhâ'dan sûre-i Ankebût'a dek ve Selâse günü

Ankebût'tan Zümer'e dek ve Erba'a günü Zümer'den sûre-i Vâkı'a'ya dek ve Hamis günü Vâkı'a'dan âhire dek (Yılmaz, 2012: 522).

Belâgat:

Hallu'l-Ukûd: İmam Süyûtî (ö. 1505), Hatîb el-Kazvîni'nin (ö. 1338) belagete dair *Telhîsü'l-Miftâh* adlı eserini *Ukûdu'l-Cümân fi'l-Ma'ânî ve'l-Beyân* adıyla manzum hale getirmiş, sonra da bu eserini *Hallu'l-Ukûd* adıyla şerh etmiştir (Özkan, 2010: 38, 195). Sûdî eserinde bu şerhten de yararlanmış, "ibâd" kelimesinin çoklukları hakkında bilgi verirken bu kaynağı kullanmıştır.

İbâd, abdin cem'idir. Süyûtî *Ukûd-ı Cümân* şerhinde yigirmi dürlü cem'ini irâd eylemiş ammâ bu makâma zikri münâsib değil (Yılmaz, 2012:6).

el-İzâh fi-Şerhi Makâmâtî'l-Harîri: Ebulfeth Burhânüddîn el-Mutarriżî (ö. 1213) tarafından Arapça *Makâmât-ı Harîri*'ye yazılmış şerhtir (Çöğenli, 2006: 31, 376). Sûdî "Allâhümme" lafzıyla ilgili geniş bilgi için bu esere gönderme yapar:

Allâhümme, du'âda müsta'mel kelimedir ve mîm-i müşeddede harf-i nidâdan ivazdır. Aslında *yâ Allâh* idi. Bu cihettendir ki harf-i nidâyla mîm cem' olmaz. Bu kelimenin tafsiliyle isti'mâlâtına ve feth üzre mebnî olmasına muttalî' olmak murâd eyleyen *Makâmât-ı Harîri*'nin *Mutarriżî Şerhinin* ibtidâsına nazar eylesin (Yılmaz, 2012: 38).

Lokmân ikidir ki birisi Lokmân-ı âbiddir ki hazret-i Hüd'un zamânında idi. Ve ulemâ nübüvvetinde ihtilâf eyledikleri Lokmân budur. Esahh-ı rivâyet oldur ki nebî olmaya; belki bir fâzıl hakîm idi. Anınçün hazret-i Şeyh Lokmân-ı hakîm buyurdu. Bunun bir kızı var imiş Zerkâ-nâm ki üç günlük yoldan görürmüş. Niteki ba'z-ı eş'âr-ı Arabîde ve *Makâmât-ı Harîri*'de ve şürühunda beyân eylemişler (Yılmaz, 2012: 97).

Risâle-i Kâfiye: Molla Câmî'nin (ö. 1492) kâfiye ilmine dair kaleme aldığı Farsça eserdir (Okumuş, 1993: 7 ve 98). Sûdî, "gerdân" kelimesinde kâf harfinin harekesine dair görüş bildirirken, iddiasını desteklemek için bu kaynağa başvurmuştur.

Bâzû-yı gerdân izâfeti beyâniyyedir, döneğen bâzû demektir. Ba'zılar kâf-ı Acem'in zammiyla okudular gürdün cem'i ya'nî bahâdırlar. Böyle olunca hiç te'vile ihtiyâc olunmaz. Zîrâ harf-i revî müteharrik olunca harf-i kaydın mâ-kablinde olan hareket muhtelif olmak câ'izdir. Bunda ise harf-i revî *dâldir* ve müteharriktir ve harf-i kayd *râdır*. Pes mâ-kablinin hareketi muhtelif olmak câ'izdir.

Niteki fenn-i kâfiyede âlim olan vâkıftır. Hazret-i Mevlânâ Câmî *Kâfiye Risâlesinde* irâd buyurmuştur (Yılmaz, 2012: 646).

Risâle der-İlm-i Arûz: Reşidüddîn Vatvât'ın (ö. 1177) aruz ilmine dair eseridir (Örs, 2012: 42 ve 574). Sûdî, Farsça kelimelerde dâl ve zâl harflerinin ortak kullanımıyla ilgili bilgi verirken bu kaynaktan yararlanır.

Birâder: Asıl lûgat bunun gibilerde zâl-ı mu'ceme ile likin umûmen isti'mâl dâlladır ya'nî mühmele ile. Niteki Reşidüddîn Vatvât *Arûzunda* ta'yîn buyurmuştur (Yılmaz, 2012: 60).

Edebiyat:

Hayretü'l-Ebrâr: Ali Şîr Nevâyî'nin (ö. 1501) hamsesinden bir mesnevidir. Nizâmî'nin *Mahzenü'l-Esrâr*, Emîr Hüsrev'in (ö. 1325) *Matla'u'l-Envâr* ve Molla Câmî'nin (ö. 1492) *Tuhfetü'l-Ahrâr* adlı mesnevilerine nazire olarak 1483'te kaleme alınmıştır (Kut, 1989: 2, 451). Sûdî besmelenin aruz vezniyle kullanımı hakkında bilgi verirken bu eseri örnek gösterir.

Nizâmî'nin *Mahzenü'l-Esrân* evveli ve Nevâyî'nin *Hayretü'l-Ebrân* evveli besmele ile vâki' olmuş. Ve sâ'ir ebyâtın takti'âtına muvâfık değil iken mevzûndur hazret-i Mevlânâ Câmî'nin takti' eylediği gibi (Yılmaz, 2012: 433).

Mahzenü'l-Esrâr: Nizâmî-i Gencevî'nin (ö. 1214?) hamsesinden bir mesnevidir (Kanar, 2007: 33, 184). Sûdî bu eseri, besmelenin aruz vezniyle kullanımı hakkında bilgi verirken kullanır.

Nizâmî'nin *Mahzenü'l-Esrân* evveli ve Nevâyî'nin *Hayretü'l-Ebrân* evveli besmele ile vâki' olmuş. Ve sâ'ir ebyâtın takti'âtına muvâfık değil iken mevzûndur hazret-i Mevlânâ Câmî'nin takti' eylediği gibi (Yılmaz, 2012: 433).

Makâmât-ı Harîrî: Meşhur Arap dilcisi Ebu Muhammed Kâsım el-Harîrî (ö. 1122) tarafından yazılan sosyal eleştiri niteliğindeki eserdir (Kılıç, 2003: 27, 414-415). Sûdî, Lokman'ın kızı Zerkâ hakkında bilgi vermek için bu kaynağı kullanır.

Lokmân ikidir ki birisi Lokmân-ı âbiddir ki hazret-i Hüd'un zamânında idi. Ve ulemâ nübüvvetinde ihtilâf eyledikleri Lokmân budur. Esahh-ı rivâyet oldur ki nebî olmaya; belki bir fâzıl hakîm idi. Anınçün hazret-i Şeyh Lokmân-ı hakîm buyurdu. Bunun bir kızı var imiş Zerkâ-nâm ki üç günlük yoldan görürmüş. Niteki ba'z-ı eş'âr-ı Arabîde ve *Makâmât-ı Harîrî*'de ve şürûhunda beyân eylemişler (Yılmaz, 2012: 97).

Muammeyât-ı Mîr Hüseyin: İranlı âlim Kâdî Mîr Hüseyin-i Meybûdî'nin (ö. 1503-1504) muamma fennine dair kaleme aldığı eserdir (Karlığa, 2001: 24, 119). Sûdî bu eseri kaynak göstererek “dirîğ” kelimesinin “durîğ” şeklinde de okunabileceğine işaret eder.

Dirîğ, dâlin kesriyle meşhûrdur ammâ Mîr Hüseyin *Mu'ammâsında* zamme ile de gelmiştir (Yılmaz, 2012: 453).

Sübhatü'l-Ebrâr: Molla Câmî'nin (ö. 1492) Farsça kaleme aldığı tasavvufi mesnevidir (Okumuş, 1993: 7, 97). Sûdî, *Gülistân* şârihlerinden Şem'î'yi “semâ” kelimesine verdiği izah sebebiyle eleştirirken bu kaynağı kullanır. Onu *Sübhatü'l-Ebrâr*'ın otuz dördüncü bölümünü anlamamakla suçlar.

Bi'l-bedâhe ma'lûmdur ki bunda âvâz cinsine semâ' buyurmuştur. Fe-te'emmel. Pes *ez-semâ' u muhâlatat hazzî ber-giriftemî* ma'nâsını “semâ' ederdi” diyenler ma'lûm oldu ki semâ'ı bunda sûfilerin raksı ma'nâsına ahz iderler mi. İmdi ma'lûmdur ki *Sübhatü'l-Ebrâr*'ın otuz dördüncü akdinin murâdına vâsil olmazlar imiş (Yılmaz, 2012: 329).

Şâhnâme: İranlı meşhur müellif Firdevsî (ö. 1020?) tarafından kaleme alınmış bir mesnevidir (Kantar, 2010: 38, 289-290). Sûdî, Dahhâk ve Feridûn hakkında bilgi verirken bu kaynağa gönderme yapar.

Pes bunda Feridûn, Dahhâk'in haşemidir ki Dahhâk'e ta'assub eyledi. Ve Feridûn'a hizmet eyledi Dahhâk'e hizmet eyleyen ve Dahhâk'e ta'assub da eyledi. Zîrâ Dahhâk, omuzunda biten iki yılanı beynisini yedirmek için günde iki kimse helâk ederdi. Ol cihetten herkes havf edip memleketten firâr ederdi ve Feridûn bin Âbtin koltuğuna sığınır ve Dahhâk'e adû olurdu. Bu cihetten yanına cemm-i gafir cem' oldu ve cemî'an Dahhâk'e düşmen oldular. Pes bir gün ale'l-gaflet ılgar edip basıp başın kestiler ve Feridûn tahta geçip pâdişâh oldu. Mezkûr tevârihte yazılanın mücmelidir. Tafsilin murâd edinen Hamdî-i Müstevfî *Târîhine* ve *Şâhnâme-i Firdevsiye* mürâca'at eylesin (Yılmaz, 2012: 143).

Sûdî bazen anlattığı duruma örnek olmak üzere manzum iktibaslar da yapar. Bunlar akademik bir amaç taşımaz, sadece konuyu uygun bir manzum örneklerle desteklemek niyeti vardır.²

² Bu tür iktibaslar şöyle sıralanabilir: *Divân-ı Necâti Beg* (Yılmaz, 2012: 139), *Divân-ı Fuzûlî* (Yılmaz, 2012: 206), *Divân-ı Hayâlî Beg* (Yılmaz, 2012: 165), *Divân-ı Şeyh Sadî* (Yılmaz, 2012: 561), *Divân-ı Kays bin Mülevveh* (Yılmaz, 2012: 571), *Divân-ı Selmân-ı Sâvecî* (Yılmaz, 2012: 229), *Mahzenü'l-Esrâr-Nizâmî* (Yılmaz, 2012: 425), *Divân-ı Hâfız* (Yılmaz, 2012: 68, 89, 191,

Felsefe:

Miškātu'l-Envâr: İmam Gazzâli'nin (ö. 1111) felsefi görüşlerini içeren eseridir (Karlığa, 1996: 13, 522). Sûdî, peygamberler tarihinde geçen hayvan türleri ve onların ahiretteki durumuyla ilgili görüş bildirirken bu kaynağı kullanmıştır.

Ashâb-ı Kehf'in segi bir niçe gün iyiler izin ve ardın tuttu ya'nî iyilere uydu ve merdüm ya'nî insân mertebesine vâsıl oldu ki insânla bile Cennet'e girse gerek. Niteki *Miškât-ı Envâr*'da buyurur ki icl-i İbrâhîm ve kebs-i İsmâ'îl ve nâka-i Sâlih ve bakara-i Mûsâ ve hût-i Yûnus ve himâr-ı Üzeyr ve nemle-i Süleymân ve hüdhüd-i Belkîs ve kelb-i Ashâb-ı Kehf ve nâka-i Muhammed aleyhi's-selâm, bunlar cemî'an koç sûretinde cennete dâhil olurlar (Yılmaz, 2012: 130).

Fıkıh:

Hulâsatü'l-Fetâvâ: İftihârüddin Tâhir bin Ahmed el-Buhârî'nin (ö. 1147) Hanefi fikhına dair kaleme aldığı eseridir (Kılıçer, 1992: 6, 376). Sûdî, nevrüz bayramıyla ilgili görüş bildirirken bu kaynağı da kullanır.

Garâbet bundadır ki ba'zı müftiler fetvâ verirmiş ki Nevrûz gününde seyre varıp ol güne ta'zîm eyleyen kâfir olur diye. Ol ri'âyeti ve ta'zîmi küfr olan Nevrûz Rûmda kızıl yumurta günüdür, bu Nevrûz değildir. Niteki *Hulâsa-i Fetâvâ*da buyurur: "Men ehdâ beyzaten ile'l-Mecûsi yevme'n-nîrûzi kefera" (Yılmaz, 2012: 69).

Mecma'u'n-Nevâzil ve'l-Havâdis ve'l-Vâkı'ât: Muhammed el-Keşşî'nin (ö. 951) Hanefi fikhına dair çeşitli görüşleri bir araya getirdiği eseridir (Kaya, 2007: 33, 35). Sûdî nevrüz bayramıyla ilgili görüş bildirirken bu kaynağı da kullanır.

Mecma'u'ı Nevâzil'de buyurur ki: "İctema'a'l-Mecûsi yevme'n-nîrûzi fekalê muslimun siretun hasenetun ve za'vuhâ kefera" (Yılmaz, 2012: 69).

Tesmiyetü'l-Fetâvâ: Müellifini tespit edemediğimiz bu eserde Hanefi fikhına dair görüşler vardır.

Ve bunlardan gayrı kitâblarda bu üslûb üzere fetvâlar vâki'dir ki ana ba'z-ı kütüb-i Farside Nevrûz-ı Harezmi derler ki ana cemî' Nasârâ i'tibâr edip

305, 307, 309, 310, 489), *Divân-ı Zahîr-i Fâryâbi* (Yılmaz, 2012: 13), *Divân-ı Kemâl-i İsfahâni* (Yılmaz, 2012: 210, 545), *Divân-ı Şâhî* (Yılmaz, 2012: 54, 223), *Divân-ı Lisânî* (Yılmaz, 2012: 408), *Bostân-Sadî* (Yılmaz, 2012: 407-408), *Divân-ı Âsafî* (Yılmaz, 2012: 63), *Divân-ı Câmî* (Yılmaz, 2012: 63), *Divân-ı Emir Hüsrev* (Yılmaz, 2012: 71), *Rubâiyyât-ı Hayyâm* (Yılmaz, 2012: 219, 355), *Divân-ı Vahîd-i Tebrîzî* (Yılmaz, 2012: 367), *Divân-ı Enverî* (Yılmaz, 2012: 401), *Divân-ı Sabûhî* (Yılmaz, 2012: 465), *Leyli vü Mecnûn-Nizâmî* (Yılmaz, 2012: 504), *Sübhatü'l-Ebrâr-Molla Câmî* (Yılmaz, 2012: 754-755), *Yûsuf u Zelihâ-Molla Câmî* (Yılmaz, 2012: 53).

ri'âyet eder, belki id-i ekberleri ol gündür. *Tesmiyetü'l-Fetâvâ*da “bu nevrûz Nirûz-ı Mecûs” demiştir. Ammâ mezkûr Nevrûzu kefere bilmez, meğer ki ehl-i İslâm'dan işiteler (Yılmaz, 2012: 69).

Hadîs:

el-Minhâc fi-Şerhi Sahîhi Müslim bin Haccâc: İmam Nevevî (ö. 1277) tarafından *Sahîh-i Müslim*'e yazılan bir hadis şerhidir (Kandemir, 2007: 33, 46). Sûdî, “haşem” kelimesi hakkında bilgi verirken bu kaynağı kullanır.

Haşem, hânın ve şinin fethalarıyla huddâm ma'nâsınadır ammâ bunda İmâm Nevevî *Şerh-i Müslim* hadisinde buyurduğu murâddır: *حشم الرجل من تعصب له و خدمه*. Ya'nî kişinin haşemi şol kimsedir ki kişiye ta'assub eyleye ve ol, muta'assıba hizmet eyleye; ol kişiye hizmet eyleyen kişi ta'assub eyleye (Yılmaz, 2012: 142).

Kelâm:

Şerh-i Mevâkıf: Seyyid Şerif Cürcânî'nin (ö. 1413) kelâm ilmine dair kaleme aldığı Arapça şerhtir (Gümüş, 1993: 8, 136). Sûdî bu kaynağı iki yerde kullanır. Birincisinde eşek sesinin özellikleri hakkında, bu kaynağın “sesler” bahsine bakılması gerektiğini söyler. İkincisinde ise “kerrûbi” kelimesinin “kerûbî” şeklinde de okunabileceğine bu kaynakla işaret eder.

Kaçan kim hatîb-i ebu'l-fevâris nehâka eyleye ya'nî himâr gibi anıra, anın bir savtı vardır kim Fârsın İstahra-nâm kal'asını hedm eder ya'nî yıkar. Zîrâ asvât-ı şedîdinin mukaddem bünyânda te'sîr-i hâsı vardır. Niteki *Şerh-i Mevâkıf*ta bahs-i asvâtta mezkûrdur (Yılmaz, 2012: 508).

Kerrûbi, kâfın fethi ve râ-yı müşeddedin zammıyla melâ'ike-i mukarrebîn. *Şerh-i Mevâkıf*ta tahfif-i râyla yazar (Yılmaz, 2012: 513).

Mantık:

Hâşiye-i Metâlî': Seyyid Şerif Cürcânî'nin (ö. 1413) *Hâşiye alâ-Şerhi Metâlî'i'l-Envâr* adlı mantık eseridir (Gümüş, 1993: 8 ve 136). Sûdî hamd, şükr ve medh kelimeleri ile bunların aralarındaki fark hakkında bilgi verirken bu kaynağı kullanır.

Zîrâ hakikat-i hamd zât-ı Bârî'nin sıfât-ı kemâliyyesini müştemil kelâm zikr eylemektir. Lafz-ı hamdi veyâ ba'z-ı müştakâtını bi-husûsihî zikr eylemek vâcib değil. Niteki *Hâşiye-i Metâlî'*de Cüneyd-i Bağdâdî'den rivâyet olunur, buyurur: *Hakîkatu'l-hamd izhâru'l-kemâli's-sıfâtiyyeti* (Yılmaz, 2012: 1).

Şükrün ve hamdin ve medhin tafsiliyle ma'nâlarına muttali' olmak isteyen *Hâşiye-i Metâli'e* mürâca'at eylesin (Yılmaz, 2012: 3).

Sözlükbilim (Leksikoloji):

Lügat-i Ni'metullâh: Osmanlı sahası lügatçilerinden Nimetullâh'ın (ö. 1561-62) kaleme aldığı Farsça-Türkçe bir sözlüktür (Öz, 2010: 156-157). Südi, Farsça "gile" kelimesi hakkında bilgi verirken bu kaynağa başvurur.

Gile, kâf-ı Acemin kesriyle şikâyet ma'nâsınadır. Hân mân, ev ve bark ma'nâsınadır ammâ Ni'metullâh "mâl ve mülk ve davar" demiş (Yılmaz, 2012: 462).

Mesâdir-ı Elsin-i Erba'a: Muhyî-i Gülşenî (ö. 1605-06) tarafından Türkçe, Arapça, Farsça ve Bâleybelen dillerindeki masdarlar esas alınarak hazırlanmış bir sözlüktür (Öz, 2010: 178-179). Südi, "muâhaze" kelimesi hakkında bilgi vermek için bu kaynağı kullanır.

Mu'âhaz, müfâ'ale bâbindan ism-i mef'ûldür, mu'azzeb ve mu'âkab ma'nâsına. *Mesâdir*'de, "mu'âhaze, bir kimseyi işlediği günâh için tutmağa derler" demiş (Yılmaz, 2012: 229).

Muhtârü's-Sihâh: Cevherî'nin (ö. 1009 öncesi) *Tâcu'l-Luga* diye de bilinen *es-Sihah* adlı eserinden seçmeler yaptığı *Muhtârü's-Sihah*, Arapça bir sözlüktür (Kılıç, 2010: 39, 356-357). Südi, "zehre" kelimesinin bu eserde yer olmadığını söyleyip kelimenin sahihliği konusunda tereddüt bildirmiştir.

Ba'zı şurrâh öd ma'nâsına olan zehreyi Arabîde ve Farside müsta'mel olan elfâz-ı müşterekten zann edip galat eylemiş ve lügat-ı Arabîde müsta'mel olduğunu *Muhtâr-ı Sihâh*'tan nakl edip iftirâ eylemiş ki anda bu bahsten nâm u nişân yoktur (Yılmaz, 2012: 224).

Nisâbu's-Sıbyân: 13. yüzyılda Bedreddin Ebû Nasr Mes'ûd el-Ferâhî tarafından kaleme alınan Arapça-Farsça bir sözlüktür (Brockelmann, 2017: 2, 212-213). Südi, "âdemî" kelimesi hakkında bilgi verirken bu kaynağı kullanır.

Âdemiyân, âlemiyân gibidir *yâ* harf-i nisbet olmakta. Ammâ *Nisâbu's-Sıbyân*'da "âdemî, insî ve insân merdüm" demiştir. Ya'nî âdemîyi ve insîyi *yâ* ile insâna mürâdif tutmuştur (Yılmaz, 2012: 15).

Tuhfetü'l-Hâdiye/Lügat-i Dânisten: XV. yüzyılda Muhammed bin el-Hâc İlyâs tarafından 1460 yılından önce kaleme alınmış Farsça-Türkçe bir sözlüktür (Öz, 2010: 100). Eser "dânisten (bilmek)" fiiliyle başladığı için bu adla anılır. Südi, "âmühten (öğrenmek)" fiili hakkındaki yanlış bilgileri sebebiyle diğer *Gülistân* şârihlerini eleştirirken bu kaynağa gönderme yapmıştır.

Âmûht yerine âmûzânîd yazıp “âmûzîdenden müte‘addîdir” deyip “ammâ âmûzîd âmûzîdenden lâzımdır âmûhten gibi” diyenlere *Dânisten Lügatini* öğretmelidir, galat söylemeyeler (Yılmaz, 2012: 247).

Ukûdu'l-Cevâhir: Ahmed-i Dâî (ö. 1421 sonrası) tarafından kaleme alınan Arapça-Farsça manzum sözlüktür (Kut, 1989: 2, 57). Sûdî, “müneccim” kelimesini açıklarken Ahmed-i Dâî'nin bu konu hakkında verdiği bir mısra örneğini kaynak olarak kullanır.

Müneccim, ism-i fâ'ildir tef'îl bâbından. Zamânı niçe hisse edene dirler. Niteki Ahmed-i Dâî *Ukûd-ı Cevâhir*'de nazm eylemiş. Mısra':

منجم آن که زمانى به چند پاره کند (Yılmaz, 2012: 506)

Tabakât:

Nefahâtü'l-Üns: Molla Câmi'nin (ö. 1492), meşhur sufilerin hayat hikâyelerine dair yazdığı tabakât kitabıdır (Okumuş, 1993: 7, 97). Sûdî iki yerde bu eseri kaynak gösterir. Birincisinde Şâh Şüca'-ı Kirmânî'den naklen dervişlerin gösterişsiz elbise giymesinden bahseder. İkincisinde ise ilk sufi tekkesinin Şâm'a bağlı Remle'de bir gayrimüslim tarafından yapıldığını anlatır.

Hâsılı efendinle mu'âmelendürüst olduktan sonra libâs-ı fâhir ü gayr-ı fâhir berâber olur. Niteki *Nefahat-ı Üns*'te hazret-i Mevlânâ Câmi Şâh Şüca'-ı Kirmânî'den nakl buyurur ki sâhib-i velâyet ü kerâmât iken kumâş giyerdi ve evlâd-ı selâtinden idi (Yılmaz, 2012: 290).

Ma'lûm ola ki en evvel sûfiler için hânkâh bünyâd eyleyen Şâm vilâyetinde Remle şehrinde ümerâ-yı Nasârâdan bir emirdir ki hazret-i Mevlânâ Câmi *Nefahat-ı Üns*'te tahkikin buyurmuştur (Yılmaz, 2012: 345).

Tarih:

Mâlikü'r-Reşâd: Bu eserin müellifine ulaşamadık, ancak tarih muhtevalı bir metin olduğu anlaşılmaktadır. Sûdî, “müşîr” kelimesi hakkında bilgi verirken bu eserden yararlanmıştı.

Müşîr-i tedbîr-i memleket: Müşîr, ism-i fâ'ildir if'âl bâbından. Tedbîre izâfeti ism-i fâ'ilin mef'ûlünedir ve memlekete izâfeti masdarın mef'ûlünedir. Ya'nî umûr-ı saltanat ve tedbîr-i memleket anın re'y ü tedbîrine menût u müfevvezdir. Bu elkâb ol ma'nâyı müşîrdir ki memdûh vezîr-i tefvîz ola ki Rûmda ana vezîr-i a'zam ve büyük vezîr ve baş vezîr derler; vezîr-i tenfiz olmaya ki sâ'ir vüzerâ ve beglerbegiler. Niteki *Mâlikü'r-Reşâd*-nâm kitâbda tahkik eylemiş (Yılmaz, 2012: 83).

Nizâmu't-Tevârih: Kadı Beyzâvî (ö. 1286) tarafından yazılan Farsça tarih kitabıdır (Yavuz, 1992: 6, 102). Sûdî, Salgurlu atabeyi Ebû Bekr Zengî hakkında bilgi verirken bu kaynağı kullanır.

Ebû Bekr ibni Ebi'n-Nasr: Bu *Ebû Bekr* pâdişâh Ebû Bekr'in akrabâsından imiş. Ve atabeklerin âdetlerinden vüzerâyı kendi akrabâsından eylemek imiş. Kâdî-i Beyzâvî, *Nizâm-ı Tevârihi*'nde bunun ziyâde eltâfını ve hayrât u merâtibini ve ulemâ vü fuzalâya ve meşâyih-ı izâma tekrîmi ve ta'zîmlerini zikr eyledi (Yılmaz, 2012: 84).

Târîh-i Güzîde: Hamdullah el-Müstevfî (ö. 1340 sonrası) tarafından yazılan Farsça bir tarihtir (Özaydın, 1997: 15, 454-455). Sûdî, Dahhâk ve Feridun arasındaki mücadeleyi değerlendirirken bu tarihe bakılmasını ister.

Pes bunda Feridûn, Dahhâk'in haşemidir ki Dahhâk'e ta'assub eyledi. Ve Feridûn'a hizmet eyledi Dahhâk'e hizmet eyleyen ve Dahhâke ta'assub da eyledi. Zîrâ Dahhâk omuzunda biten iki yılana beynisini yedirmek için günde iki kimse helâk ederdi. Ol cihetten herkes havf edip memleketten firâr ederdi ve Feridûn bin Âbtin koltuğuna sığınır ve Dahhâk'e adû olurdu. Bu cihetten yanına cemm-i gafir cem' oldu ve cemi'an Dahhâk'e düşmen oldular. Pes bir gün ale'l-gaflet ılgar edip basıp başın kestiler ve Feridûn tahta geçip pâdişâh oldu. Mezkûr tevârihte yazılanın mücmelidir. Tafsilin murâd edinen Hamdî-i Müstevfî târihine ve *Şâhnâme-i Firdevsî*'ye mürâca'at eylesin (Yılmaz, 2012: 143).

Mir'âtü'l-Cenân ve İbretü'l-Yakzân fi-Ma'rifeti Havâdisi'z-Zamân: "Târîh-i İmâm Yâfi'i" olarak da bilinen bu eser, meşhur hadis âlimi İmâm Yâfi'i (ö. 1367) tarafından yazılmıştır (Baş, 2013: 43, 176). Sûdî, "Hemedân" kelimesi hakkında bilgi verirken bu kaynaktan yararlanır.

İmâm Yâfi'i, târihinde yazmış: "Hemedân, hânın ve mîmin ve zâl-ı mu'cemenin fethalarıyla diyâr-ı Acem'de bir şehirdir. Ammâ hânın fethi ve mîmin sükûnu ve dâl-ı mühmele ile Yemen'de bir kabîlenin ismidir". Böyle buyurmuş lîkin mezkûr Hemedân dâl-ı mühmele ile meşhûrdur (Yılmaz, 2012: 572).

Tasavvuf:

Fütûhâtü'l-Mekkiyye: Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin (ö. 1240) tasavvufi görüşlerini açıkladığı eseridir (Kılıç, 1999: 20, 514). Sûdî, "nebi" kelimesi hakkında bilgi verirken bu eserden yararlanmıştı.

Ammâ ıstılâhta *Fütûhât-ı Mekki* buyurur: "Nebî, şol zât-ı şerife ve unsur-ı latife derler ki ana bi-tarîkı'l-vahy min-indillâh bir şerî'at nâzil ola ki ol şerî'at anın

Hudâya ta'abbüdünün keyfiyeti beyânını mütezammın ola. Eger ol şerî'at ile gayra meb'ûs olur ise resûl dirler". Temme kelâmuhu (Yılmaz, 2012: 16).

Tefsîr:

Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl: "Kadı Beyzâvî Tefsîri" olarak da bilinen bu eser Kadı Beyzâvî (ö. 1286) tarafından kaleme alınmıştır (Yavuz, 1992: 6, 102). Sûdî, Hz. Lokman ile Hz. Davut arasında geçen bir muhavereden bahsederken bu tefsiri kaynak gösterir.

Lokmân Dâvûd'dan bu hâli görünce ana sormadı ki ne işlersin. Zirâ bildi ki sormaksızın ana ma'lûm olıyardır. Bu sözün aslı budur ki Kâdî, tefsirinde buyurur şol yerde ki Hudâ buyurur: "و لقد آتينا لقمن الحكمة" (Kur'an-ı Kerîm, Lokmân 31/12: And olsun ki biz Lokman'a Allah'a şükret diye hikmet verdik). Buyurmuş ki Lokmân'ın cümle hikmetindendir ki hazret-i Dâvûd'a bir ay musâhib oldu ve ol turmayup zırh dokurdu ve Lokmân hiç su'âl eylemezdi ki bu yaptığın nedir. Pes tamâm yaptıktan sonra hazret-i Dâvûd giydi ve dedi: Ne hoşça savaş gömleğidir. Pes Lokmân dedi: *es-Samtu hikemün kalîlun kâ'iluhû*. Ya'nî sükût hikmettir, hâlbuki kâ'ili azdır (Yılmaz, 2012: 756).

Mücâhid Tefsîri: Tâbiin neslinin ilk müfessirlerinden Mücâhid bin Cebr (ö. 721) tarafından yazılmış tefsirdir (Kesler, 2006: 31, 442-443). Sûdî, Hz. Musa ile Karun kıssasını anlatırken bu tefsirden de yararlanır.

Ve Kârûn ol zamân gayetle fakîr idi ve ehl-i ıyâl ve ziyâde ibâdete mülâzım ve gice kâ'im ve gündüz sâ'im idi. Pes Mûsâ ana merhamet edip ilm-i kîmyâyı ta'lîm eyledi, hattâ bu tarikla ziyâde çok mâla mâlik oldu. Şöyle ki hazînelerinin mefâtihini yüz deve çekerdî ve bir rivâyetde yetmiş deve. Mücâhid der ki her bir mefâtihin vezni bir dirhem idi. Ve bir rivâyetde nısf-ı dirhem. Ve her bir mefâtihle yetmiş kapı açılırdı (Yılmaz, 2012: 211-212).

Burada değinmekte fayda var: Sûdî, kendisi gibi *Gülistân*'ı kısmen ya da tamamen şerh etmiş olan Şem'î, Yakub ibni Seyyid Ali, Sürûrî, Lâmi'î, Kâfî gibi şârihlerin şerhlerine, ayrıca Kemâlpaşazâde'nin Farsça kelimeleri ele aldığı *Dakâyıku'l-Hakâyık* adlı sözlüğüne (Yılmaz, 2012: 59, 91, 110, 316, 472) eleştiri mahiyetinde göndermeler yapmıştır. Sûdî bu eserlerin her birini okuyup incelemiş, onların düştükleri yanlışları ele alıp şerhini daha etkili bir hale getirmeye uğraşmıştır. Bu da şerhinin sıhhati için ne kadar titizlendiğini gösteren bir başka örnektir.

SONUÇ

Sûdî'nin *Gülistân* şerhinde kullandığı kaynaklar, şerhlerinin çok yönlü metinler olduğunu kanıtlayan örneklerdir. Sûdî'nin şerh anlayışının önemli bir özelliği olan kaynak bildirme yöntemi bize şunu göstermiştir: Bir metni şerh etmek demek, metni sadece kendi yorumlarıyla ele almak değildir. Şârihliğe soyunan müellifler, ileri sürdükleri yorumları delillendirmek durumundadır. Ciddi bir şârihin, lügat bilgisinden kültürel ayrıntılara dek hemen her konuda ilgili kaynaklara başvurması kaçınılmaz bir sorumluluktur. Sûdî bu sorumluluğun üstesinden gelmeyi başarmış bir şârihtir.

Sûdî'nin *Gülistân*'ı şerh ederken başvurduğu her biri alanında yetkin kaynaklar, onun pek çok kaynağa kolayca ulaşabildiğini de göstermiştir. Onun ulaştığı kaynaklar, o dönem Osmanlı kütüphaneciliğinin geldiği noktayı görmek bakımından kayda değerdir. 16. yüzyılda böylesine geniş bir kaynakça barındıran Sûdî şerhleri, sonraki yüzyıllarda metin şerh eden diğer şârihlere ilham kaynağı olmuş, şârihler bir konuda hüküm verirken konuyla ilgili birinci derece kaynaklara ulaşmayı görev bilmişlerdir. İstanbul'da seçkin öğrencilere hocalık da yapan Sûdî, derin kaynak bilgisi ve kullanımıyla hocalık ve şârihlik sıfatını ne kadar hak ettiğini göstermiştir. Onun bu anlayışı, günümüz akademik çalışmalarında gözetilmesi gereken ahlak ve disiplinin 16. yüzyıldaki örneği olması bakımından da önemlidir.

KAYNAKÇA

AÇAR, B. Gülay (2016). "Sûdî-i Bosnevî'nin Ölüm Tarihi Meselesi", Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi, II (4), s.s. 185-196.

ANAMERİÇ, Hakan (2006). "Osmanlılarda Kütüphane Kültürü ve Bilimsel Yaşama Etkisi", OTAM, S. 19, s.s. 53-78.

BAŞ, Derya (2013). "Yâfî", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 43, s.s. 175-177.

BROCKELMANN, Carl (2017). *History of the Arabic Written Tradition*, 2 cilt (II), Leiden: Brill.

CİCİ, Recep (2000). "İmamzâde Muhammed b. Ebû Bekr", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 22, s.s. 210-211.

ÇÖĞENLİ, M. Sadi (2006). "Mutarrizî", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 31, s.s. 375-377.

ERÜNSAL, İsmail E. (2015). *Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik*, İstanbul: Timaş Yay.

GÜMÜŞ, Sadrettin (1993). “Cürcânî, Seyyid Şerîf”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 8, s.s. 134-136.

GÜNEY, Adem (2010). “Kemâlüddîn Mes‘ûd bin Hüseyin eş-Şîrvânî'nin Şerhu Âdâbi's-Semerkindî Adlı Eserinin Tenkitli Neşri”, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 21, s.s. 85-152.

KANAR, Mehmet (2007). “Nizâmî-i Gencevî”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 33, s.s. 183-185.

----- (2010). “Şâhnâme”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 38, s.s. 289-290.

KANDEMİR, M. Yaşar (2007). “Nevevî”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 33, s.s. 45-49.

KARLIĞA, H. Bekir (1996). “Gazzâlî (Eserleri)”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 13, s.s. 518-530.

----- (2001). “Kâdî Mîr Meybûdî”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 24, s.s. 118-119.

KAYA, Eyyüp Said (2007). “Nevâzil”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 33, s.s. 34-35.

KESLER, M. Fatih (3006). “Mücâhid b. Cebr”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 31, s.s. 442-443.

KILIÇ, Hulusi (2003). “el-Makâmât”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 27, s.s. 414-415.

----- (2010). “Tâcü'l-Luga”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 39, s.s. 356-357.

KILIÇ, M. Erol (1999). “Muhyiddin İbnü'l-Arabî”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 20, s.s. 493-516.

KILIÇER, M. Esat (1992). “Buhârî, Tâhir b. Ahmed”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 6, s.s. 376.

KUT, Günay (1989). “Ahmed-i Dâî”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 2, s.s. 56-58.

----- (1989). “Ali Şîr Nevâyî”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 2, s.s. 449-453.

OKUMUŞ, Ömer (1993). “Câmî”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 7, s.s. 94-99.

- ÖRS, Derya (2012). “*Vatvât, Reşîdüddîn*”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 42, s.s. 573-574.
- ÖZ, Yusuf (2010). *Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler*, Ankara: TDK Yay.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim (1997). “*Hamdullah el-Müstevfî*”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 15, s.s. 454-455.
- ÖZKAN, Halit (2010). “*Süyûtî*”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 38, s.s. 188-198.
- YAVUZ, Yusuf Şevki (1992). “*Beyzâvî*”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 6, s.s. 100-103.
- YILMAZ, Ozan (2007). “*Klasik Şerh Edebiyatı Literatürü*”, TALİD: Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Eski Türk Edebiyatı Tarihi I, C. 5/9, s.s. 271-304.
- (2012). *Sûdî Gülistân Şerhi*, İstanbul: Çamlıca Yay.